

Секція спеціальних проблем

РОЗКРИТТЯ ПСИХОЛОГІЇ ДУШІ ГЕРОЯ У ПРОЗІ ГНАТА ХОТКЕВИЧА

Осьмак Н. Д.

*Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, e-mail: osmaknina711@ukr.net*

Художня творчість Гната Хоткевича вражає жанрово-стильовою, композиційно-сюжетною та мовностилістичною розмаїтістю. Осібне місце у ній займає його прозова спадщина, присвячена гуцульській проблематиці. У літературно-мистецькому русі захоплення письменниками початку ХХ ст. проблемами розкриття психологічних особливостей характерів персонажів творів письменник своє бачення втілює у дослідженні розвитку характеру одного з представників опришківського руху Дмитра Марусяка. Він прагнув у повісті «Камінна душа» розкрити психологію душі персонажа, охарактеризувати причини змін у його вдачі і «вічність» образу народних месників серед населення Карпатського краю.

Марусяк поряд із Довбушем вважався одним із найкращих захисників знедолених селян, однак не зміг дорівнятися у «вічності» образу, порівняно із легендарним опришком. Письменник у повісті прагнув дошукатися причин подвійного ставлення до також не менш відомого героя серед мешканців гір. Скориставшись відомим на Гуцульщині баладним сюжетом про стосунки опришка Павла Марусяка і попаді, письменник свідомо відійшов від її ліричного начала, надаючи «першу скрипку» саме соціальному мотивові, в основу якого він поклав ідею активного протесту проти існуючих суспільних порядків, утілюючи її в образі Марусяка та його товаришів-опришків.

Психологію душі опришка автор прагне розкрити з двох боків, з одного боку як народного месника, оборонця рідного краю, ідеалізованого селянами, а з іншого – з позиції свідка кохання до Марусяка попаді Марусі, його зародження, перебігу і трагічного кінця. Очима молоді дівчини, яка стає мимовільною співучасницею, а також свідком поступової моральної деградації представника опришківського

руху, формується авторське ставлення про особливості гуцульської вдачі героя.

Як справжнього гірського лицаря бачить героїня у лісі Дмитра Марусяка, незважаючи на пророчі застереження, які подає автор у вигляді народної пісні про розбійника, який убив свою кохану. Героїня бачить лише позитивні, «гарні» моменти у житті опришків. Прозріння про справжню розбійницьку вдачу лицаря-опришка у Марусі настає поступово: втеча від спокійного життя, щире і віддане кохання до Марусяка, спілкування з іншими опришками, мешкання у обійсті гуцулки Оленихи, розкриває «очі» героїні на «темний» бік опришківського життя. Відчуваючи спроможність переконати у помилковості вчинків Марусяка, його захопленні грабунком, героїня знаходить спроможність переконати коханого.

Кульмінаційним моментом у творі, де «зустрічаються» два погляди на гуцульську вдачу героя є його монолог біля каменя у гірському лісі. Камінь стає у творі основним образом-символом, який розкриває особливості гуцульської вдачі, її характеру опришка Марусяка зокрема у «екзистенційній проєкції пророкує зародок долі, яку навряд чи вдасться оминати» [3, 149]. Для психологічного сприйняття повісті – це дуже важлива риса, адже дозволяє стверджувати, що в поведінці Марусяка наявний архетип «героїзованого злочинця» [1, с. 173], який кидає виклик передбачуваності та спланованості життя. З одного боку, читач ловить себе на думці, що Дмитро стає достатньо привабливим у своїй «свобідності» від певних життєвих пріоритетів, він є героєм, який не вважає за потребу бути взірцем у поведінці, ставленні до Марусі, інших жінок, опришків, простих селян, хоча й відстоює їх інтереси. З іншого боку, вчинивши найстрашніший гріх – вбивство, Марусяк усвідомлює невідворотність власного трагічного кінця, однак сліпо підкорюючись долі, не змінює пріоритети, тим самим прирікає себе на загибель.

Образ скелі, об яку розбивається вщент камінь-душа, символізує силу, значно сильнішу за нестримний рух зірваного з віковичного місця каменя, що розбивається на дрібні скалки і зникає у прірві життя. Це символ життєвих перепон, тих умов, що здатні зупинити, здавалося б, «дику» силу каменя, а також свідчення споконвічного природного закону про перемогу найсильнішого. Знаючи про неминучість появи «сильнішого» каменя, Марусяк не зупиняється у шаленому ритмі грабунку і вбивств, не зупиняє його ані втеча Марусі, ані прокльони гуцулів, що зрозуміли справжню «розбійницьку» сутність опришка, а ні втрата авторитету серед інших опришків. Подальша доля Марусяка, яку розкриває у натуралістичних фарбах наратор, сповнена трагічних

картин поступової моральної деградації героя, починаючи від грабунку простих гуцулів, зневажання думок інших опришків, і закінчуючи звичайним ставленням героя до жінок – Марусі і Катерини, а також, логічно, цілковитою зневірою у сенсі власного буття.

Скелею, що остаточно зупинила нестримний рух каменя-Марусяка, став за задумом наратора гуцул Юріштан, душа якого також стала каменем-скелею, ще страшнішою за вчинки опришка Марусяка. Юріштан не став на розбійницький шлях, однак, будучи представником польської влади у регіоні, кривавими вчинками ствердився як кат простих гуцулів, став для них втіленням владної сили, скелею, об яку розбиваються всі їх намагання здобути волю.

Опришок поступово деградує, втрачає риси народного героя. Письменник звинувачує у цьому насамперед самого Марусяка, який не зумів впоратися із власним сумлінням, змусив своїх побратимів, кохану, селян своїми вчинками, грабунком «неробінгудівського» формату, навіть вбивством безневинних закреслити все позитивне у пам'яті карпатців. Тому справедливим є покарання злочинця, а не героя, яке описує автор. За філософією життя про перемогу сильнішого над слабшим його виконує сильніший, ворог: «А Юріштан стояв і реготав... Ні, то не був регіт. То був рев якогось страшного задоволеного чудовища... Побідило і – регоче» [2, 368]. Філософськи письменник таким чином підійшов до парадоксальної ситуації, коли народний месник, який мав би захищати рідну землю, перероджується і деградує в розбійника і якого так позірно судить ще більший злочинець краю.

Однак автор «залишає» шанс на порятунок героєві: в останню мить душа опришка просить сповіді, починає говорити серцем людини музичний інструмент флюяра. Саме її мелодія «звільняє» Дмитра від тягара земних гріхів: «Опришок приложив флюєру до губ... Все замерло... І... як далекий шепіт ріки, залитої місячним сяйвом, як скарга переляканої страдали цитрепінки під вікном,... Заспівали звуки і понеслися... над цією різнобарвною товпою, над суддями, ксьондзами, катом, шибеницею... І заблискотіли, заграли цвітами в повітрі високо, переплітаючися в невидимі гірлянди ніжності, і злітали звідти, мов журкіт жайворонка, і розсипалися...» [2, с. 369]. Таким чином, на думку Г. Хоткевича, образ розсипаних перлів-звуків не гине, подібно скалкам каменя у безодні, це внутрішня сутність «світлого боку» зболілої душі Марусяка, є його шансом на прощення, звільненням від страждань.

Література

1. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) / О. Донченко, Ю. Романенко. – Київ : Либідь, 2001. – 334 с.

2. Хоткевич Г. М. Авірон; Камінна душа: Повісті / Г. Хоткевич. – М. : Харків : Фоліо, 2009. – 380 с.

3. Юнг К.-Г. Психологія бессознательного / Юнг К.-Г. – М. : Реабилітація, 1998. – 400 с.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ У ДРАМІ «КАМ'ЯНА ДУША» І. ФРАНКА

*Бикова Т. В. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
м. Київ, e-mail: t.v.bykova@npu.edu.ua*

На початку ХХ ст. особливу увагу письменники стали приділяти розкриттю психології душі героїв, прагнули умотивувати їх вчинки, поведінку, складний життєвий вибір. Іван Франко як письменник, який удавався до відкриттів і експериментування у межах багатьох жанрових форм, взявши за джерело написання одну із легенд про опришків [2, с. 120], народних месників Карпатського краю, створив ще одну цікаву версію вирішення психологічного конфлікту двох статей у драмі «Кам'яна душа».

І. Франко відповідно до жанру драматизує соціальний статус головної героїні – його Маруся є дружиною Крайника, який є найбільшим ворогом для опришків, влаштовує на них лови. Головна героїня втікає від свого заможного чоловіка, причиною втечі для неї є пошук світлої душі, не забрудненої низинними потребами і здатної зрозуміти її поривання до чистоти світу і ідеального кохання. Своїми оповідями, опришок Марусяк у драмі дав зрозуміти дівчині, що є інший світ, вільний від матеріальних здобутків і бруду, однак цим увів її в оману.

Маруся входить у конфлікт із середовищем, заплутується у своїх почуттях, адже залишає в результаті втечі до опришка власних дітей, поставила на важелі свого кохання життєві долі багатьох інших людей, невинних у її непродуманому вчинкові. Материнська любов виявилась для Марусі у І. Франка найсильнішим почуттям, адже більш за все за дітей переживає героїня драми, хоча й не має права виявити справжні почуття, залишаючись камінною зовні. І. Франко розкриває перед читачем глибоку душевну трагедію жінки, яка незважаючи на душевний біль здатна опанувати свої вирвані на волю почуття. Подібно до Марії, матері Ісуса Христа вона готова нести ці душевні муки до кінця, тому й постійно у молитвах звертається до своєї заступниці: «О Мати Божа, порятую мене! / Закам'яни те серце, щоб не трісло!» [1, с. 336]. Письменник таким чином неодноразово підкреслює, що така камінність у жіночому серці має бути не лише для того, щоб сховати